

امیر علی شیر نوائی

امیر علی شیر نوائی جغتائی، ملقب به نظام الدین فرزند امیر کیچکنه از امرای بسیار معروف سلطان حسین بایقرا و ندیم و مقرب خاص او بود. در سال 844 هـ.ق. در هرات متولد و بسال 906 هـ.ق. به سگته دچار شد و در هرات فرمان یافت. او از کودکی با «سلطان حسین بایقرا» همدرس و هم مکتب بود و پس از اینکه او به سلطنت رسید به وزارت او منصوب شد.

علی شیرنوائی شاعر و نویسنده ذواللسانین (ترکی و فارسی)، ادیب و دانشمند، صاحب خیرات و مبرات بسیار و مشوق بزرگ ادیبان و شاعران و نویسندگان و اهل معرفت و کمال بود. محضرش محل اجتماع خردمندان، روحانیون، نقاشان و موسیقی دانان بود.

او متواضع با ادب و نیکوکار بود و وجود مبارکش با داشتن حسن نیت و توطونیک و عشق ورزی به رشد فرهنگ ادب و هنر ناب خراسانیان در دوران سلطان حسین میرزای بایقرا تأثیر سازنده داشت و همگامی سلطان با وی در این راه هرات را در پایان قرن نهم و آغاز قرن دهم بصورت یکی از بزرگترین مراکز حوزه تمدنی ادب و هنر در منطقه و جهان در آورد.

وی که شعر ترکی و فارسی می سرود در دیوان ترکی خود «نوائی» و در دیوان فارسی خود «فانی» تخلص می کرد. (*) جامی از خاصان علیشیر بود. امیر علیشیر شرح حال «جامی» را در کتاب «خمسة المتحیرین» آورده و جامی نیز در اشعارش او را ستوده و به دستور وی «نفحات الانس» را به فارسی گردانید. امیر علیشیر، به فارسی و ترکی شعر می سرود.

آثار او عبارتند از:

- 1 - تاریخ الانبیاء (ترکی)،
- 2 - تاریخ ملوک عجم (ترکی)،
- 3 - ترجمة اللغة التركية بالفارسية،
- 4 - خمسه نوائی به تقلید و استقبال از خمسه نظامی سروده و آن پنج مثنوی است به زبان ترکی جغتایی، شامل مثنویهای: حیات الابرار (در برابرمخزن الاسرار)، فرهاد و شیرین، لیلی و مجنون، سبعة سیاره در برابر هفت گنبد، سد سکندری؛
- 5 - خمسه المتحیرین (رساله ای به ترکی جغتایی در شرح حال جامی)،
- 6 - دیوان ترکی غزلیات (شامل چهار دیوان):
اول - دیوان فارسی نزدیک به (6000 بیت) شامل قصیده و غزل و مسدس و ترکیب و مقطعات و رباعیات،
دوم - دیوان سراج المسلمین،
سوم - مثنوی لسان الطیر،

چهارم - دیوان محاکمة اللغتين (محاکمه بین زبان فارسی و زبان ترکی)،

7 - محبوب القلوب،

8 - منشآت ترکی،

9 - تواریخ،

10 - عروض ترکی،

11 - مفردات (در فن معما)، (1)

12 - وقفیه و مجالس النفايس را در شرح حال شاعران عهد خود بترکی نوشته و ترجمه بی از آن بنام لطائف نامه از فخری هراتی و ترجمه دیگری از حکیم شاه محمد قزوینی داریم و هردو به همت استاد علی اصغر حکمت تحت عنوان « مجالس النفايس » در تهران بطبع رسیده است .

یک غزل از دیوان اشعار فارسی او نقل میشود :

شکفت چون گل رخسار ساقی از می ناب

بنای زهد من از سیل باده گشت خراب

مرا که نقد دل و دین برفت در سر می

ز نام و ننگ در این کهنه دیر خود چه حساب

بنوش باده و دیوانه باش در عالم

که بهر عالم دیوانگیست بزم شراب

چو امن خواهی از این کار گاه پر آشوب

میا زمیکده بیرون و باش مست و خراب

اگر خراب بود خانه جهان چه عجب

که دید خانه که آباد ماند بر سر آب

اگر فنا شدنش میل هست چون فانی

برویت آنچه دهد از سپهر روی متاب

منابع و مأخذ

(*) در باره تخلص فانی (امیر علی شیر نوائی) افزون بر شهره بودنش در قرن نهم و دهم ، مقالات قابل توجه درباره او نگارش یافته ، بویژه مجموعه مقالات و اطلاعاتی که بمناسبت پانصدمین سال ولادتش در سال 1948 میلادی (1327 شمسی و هجری) در تاشکند ازبکستان فراهم آمده و شرح آن در شماره چهارم و سال چهارم پیام نو در تهران بچاپ رسیده است

1 - فرهنگ فارسی ، مؤلف : داکتر معین ، چاپ یازدهم ، 1376 ، ایران تهران ، در شش مجلد ، ص 1204 و 1205 .